

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ СВЕТОГ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА И ОБНОВА

1. ОРГАНИЗАЦИЈА И ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ СВЕТОГ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА

Значај који Свети манастир Хиландар има за историју, духовно и културно наслеђе, али и за савремени живот српског народа, његов живот у заједници светогорског монаштва и аутономији Свете Горе, као и његово подаништво јелинској држави и место међу јелинским народом, представљају околности које утичу и одређују намере, планове и остваривање обнове након разорног пожара. Свештени сабор Светог манастира Хиландара препознаје ове одреднице и њихов значај и добронамерно указује на њих и препоручује их пажњи свих који несумњиво желе да пруже помоћ у обнови. Оне нису непознате, а понајмање сакривене од људи, међутим и они који имају најбољу вољу често на њих гледају само као на одреднице древне историје, придајући им значај наслеђа без живота. Због тога Свештени сабор износи чињенице о правном положају ове светиње и њиховом односу према конкретној теми: начину организовања и управљања обновом Светог манастира Хиландара.

1.1 УСТАВНО-ПРАВНИ И АДМИНИСТРАТИВНИ ПОЛОЖАЈ СВЕТЕ ГОРЕ И СВ. М. ХИЛАНДАРА

Извор и смисао светогорске аутономије - Од времена свог оснивања Света царска лавра Хиландар је суверени и самоуправни манастир¹ и конститутивни део, од вајкада самоуправне Свештене заједнице Свете Горе Атонске, коју због таквог статуса популарно зову и "монашком републиком". Савремени светогорски положај представља континуитет аутономије која траје преко хиљаду година² и у оквиру државно-правног поретка Јелинске републике устројен је са истим циљем - ради очувања светости овог места³. Светогорска аутономија данас представља јемство не само за живот Хиландара као српске монашке заједнице у братској јелинској држави и сестринској Цркви, него и за очување и неговање свега онога што Света Гора и Хиландар представљају. Због тога положај Светог манастира Хиландара и Свете Горе нису пука форма која је, неким чудом, преживела давно прошло време средњег века и данас се музеолошки негује, него је суштинска и органска целина уставно-правног и административног устојства Јелинске републике.

¹ Благочестиви цар Алексије III Анђео даровао је јуна 1198. светим ктиторима овог Светог манастира, Симеону и Савви, да "о свом трошку обнове, или, боље, изнова сазидају и васпоставе у манастир, који ће служити за примање људи од српскога народа..." и још заповедио да овај манастир буде "никоме подложен", да је "самосталан, својевластан и самоуправан".

² Благочестиви цар Василије I Македонац први је дао посебан правни положај Светој Гори Атонској. Цело полуострво доделио је монасима као територију Ромејског царства под њиховом управом. Тако успостављену самоуправу непосредно је штитио цар. Његови наследници су наставили да брину о Светој Гори и да поспешују њен развој у уређено монашко обиталиште. Српски цар Душан под чијим је подаништвом Света Гора била неко време, очувао је све привилегије аутономије и богато помагао Свету Гору. У време отоманске власти Света Гора је изгубила многе привилегије, али никада њена самоуправа није била у целини оспорена. Савремени Статут Свете Горе препознаје и признаје све ове чињенице својом завршном констатацијом: "Овај Статут... проистиче из царских хрисовуља и типика, патријаршијских сингилија, султанских фермана..." (Статут Свете Горе чл. 188).

³ Смисао и сврха привилегија које Светој Гори припадају кроз векове, а од којих се најважнија – аутономија - одржала до данас, своде се на функционално обезбеђивање услова за неометан живот по монашком обрасцу, посвећен богослужењу, молитви и отшелништву од света.

Савремени положај Свете Горе Атонске - Савремени положај и место Свете Горе, баш као и положај Светог манастира Хиландара као самовласног лица, утврђен је чл. 105 јелинског Устава (1975/86/2001)⁴ и Статутом Свете Горе Атонске⁵ који је 1924. усвојен од Дуплог сабора и ратификован од стране Васељенске Патријаршије и јелинског Парламента (законодавни указ бр. 10/16. 9. 1926.).

Ови конститутивни документи потврђују најважнију привилегију Свете Горе – самосталност у унутрашњој управи и одређују друге карактеристике у њеним односима са спољним светом. У складу са савременим друштвеним системом, Јеленски устав и Статут Свете Горе Атонске имају смисао некадашњих царских повеља о самосталности и самоуправи Свете Горе и њених Светих манастира.

Света Гора је у потпуности под суверенитетом Јелинске републике као "самоуправни део јелинске државе, чија власт над њим остаје нетакнута"⁶. Истицање недвосмислености државног суверенитета Јелинске републике има значаја у међународно-правном смислу, где Света Гора и њени Свети манастири не представљају посебан ентитет. Унутар Јелинске републике ова територија је издвојена, а држава је свој суверенитет над њом ограничила признавањем њеног "старог повлашћеног статуса" у оној мери у којој уставни чл. 105 то прописује, а Статут Свете Горе разрађује. Суштински најважнија одредница светогорског устројства је његова заснованост на верским принципима и предању које је уставотворац, заједно са правно-административном традицијом, признао као изузетак у односу на остатак Јелинске републике.

На Светој Гори постоји двадесет суверених манастира који су правна лица јавног права. Њихов број и хијерархија су непромењиви. Манастири управљају Светом Гором у складу са њеним статусом (унутрашњим поретком) и то на тај начин што конституишу Свештену општину.⁷ Промену административног система Јелински устав стриктно забрањује⁸. Устав одређује и да Свети манастири и Свештена Заједница имају својства судске власти у одређеној инстанци⁹, а Статут подробније утврђује такве надлежности¹⁰. Манастирима припадају све друге монашке заједнице као што су скитови и келије и оне немају засебну правну личност. Све особе које на Светој Гори упражњавају монашки живот, добијају и морају да имају јелинско држављанство, које стичу приступањем у искушеништво и монаштво без даље процедуре, што је у складу са чињеницом да је унутарње црквено устројство основна карактеристика светогорског правно-административног положаја и аутономије¹¹. Манастири Свете Горе налазе се у канонској јурисдикцији Васељенске

⁴ "Полуострво Атос, од Велике Вигле и даље, које представља област Свете Горе, у складу са својим старим повлашћеним статусом, је самоуправни део јелинске државе, чија власт над њим остаје нетакнута." (Јеленски устав чл. 105, §1)

⁵ "Детаљну дефиницију светогорског статуса и начина његовог функционисања даје Статут Свете Горе" (Јеленски устав чл. 105, § 3)

⁶ Јеленски устав чл. 105, § 1.

⁷ Јеленски устав чл. 105, § 2.

⁸ "Није дозвољена апсолутно никаква промена административног система или броја Манастира на Светој Гори, као ни њихов хијерархијски поредак и положај њима потчињених делова." (Јеленски устав, чл. 105, § 2 ст. 2).

⁹ Јеленски устав, члан 105 § 5

¹⁰ Статут Свете Горе Атонске чл. 41- 83. Кривична дела су у надлежности солунских судова (Статут Свете Горе Атонске чл. 7), а Јелинска република одржава јавни ред и безбедност (Јеленски устав чл. 105 § 4).

¹¹ Одредбу о јелинском држављанству прописује уставни чл. 105. у § 1, при чему се каже да се лица у држављанство примају "без друге процедуре" након што "буду примљена за искушенике или монахе". Ово правило има значај у односу на традиционални мултиетнички карактер Свете Горе због једнакости свих монаха пред законом. Пријем се, у складу са чл. 94 Статута, констатује уношењем података о лицу у званичан манастирски документ-списак монаха и искушеника, тзв. монахологију. Упис у монахологију значајан је и са становишта канонског поретка Свете Цркве, јер лице уписано у овај списак постаје клирик Свете Горе Атонске, а тиме и Велике Цркве Христове у Цариграду. Лица

патријаршије у Цариграду. Поштовање самосталности Свете Горе и одредби Устава и Статута надзире држава преко Гувернера Свете Горе, који се поставља председничким указом на предлог Министарства спољних послова¹².

Унутар Свете Горе постоји јасна разлика између управе Свештене заједнице коју сачињава двадесет Светих манастира и управе сваког појединачног манастира. Свети манастири су самоуправни¹³ и њима управља игуман са Сабором старца и Епитропијом¹⁴.

У складу са својим привилегованим статусом манастири Свете Горе су ослобођени општег пореза на потрошњу и уживају царинске и друге повластице¹⁵. Положај Свете Горе прихваћен је, онако како је утврђено Јелинским уставом, од стране Европске Уније на основу посебне декларације-анекса Споразуму о приступању Јелинске републике овој Заједници¹⁶. Света Гора и њени манастири су одлуком УНЕСКА 1988. године укључени у листу светске културне баштине.

1. 2 ПРОПИСИ О ЗАШТИТИ КУЛТУРНИХ ДОБАРА И ОБНОВА СВ. М. ХИЛАНДАРА

Закон о заштити споменика и културног наслеђа уопште - Брига о културним добрима у свакој цивилизованој земљи је уређена законима. У Јелинској републици питањем културних добара бави се закон бр. 3028/2002 "О заштити споменика и културног наслеђа уопште". Ово је савремен закон који обрађује и организује материју у складу са европским и међународним стандардима, али и у духу изузетног осећања за бригу о сопственом наслеђу која карактерише јелински народ. Закон обухвата сва питања од интереса: одређује власништво и начине располагања покретним и непокретним културним добрима, надлежности и праксу у заштити тих добара, утврђује интервенције државе и њених служби, и прописује услове извођења радова на одржавању и обнови, казнену политику и друго. Одредбе закона посебну пажњу посвећују тзв. "античким споменицима" у које убрајају сва културна добра настала до 1830. године. Прописи о власништву, располагању и очувању овог наслеђа су изузетно ригорозни и надређују јавни интерес било ком приватном. У чл. 7 § 1 у вези са непокретним споменицима и у чл. 21 § 1 у вези са покретним наслеђем, закон власништво над споменицима старијим од 1453. одређује искључиво у корист државе, па отуда у чл. 18 предвиђа и експропријацију непокретности, док чл. 23 § 1 предвиђа да физичка или правна лица могу добити дозволу само за поседовање покретног споменика, који остаје у власништву државе, и то уколико се оцени да споменик није од "посебно великог научног и уметничког значаја". Ипак, у свом члану 73 у § 1 закон наводи изузетке у односу на претходне одредбе и каже да се "задржавају постојећа права на власништво, по ступању овог закона на снагу, црквених правних лица... у споменицима верског карактера, чак и уколико датирају из периода до 1453. године". У конкретно побројана "црквена правна лица" закон убраја и "Свете манастире на Светој Гори". Прописано одступање од општих правила у конкретном питању власништва над културним добрима верског карактера у исто време не

која нису уписана у монахологију, или буду из ње избрисана, губе јелинско држављанство уколико га нису стекла по другој основи.

¹² Улога Гувернера значајна је као знак јелинског суверенитета над територијом светогорске аутономије, те се стога у његовим рукама налази одржавање реда и безбедности.

¹³ Статут Свете Горе Атонске, чл. 9

¹⁴ Статут Свете Горе Атонске, чл. 111

¹⁵ Јелински устав чл. 105, § 5, ст. 2 и Статут Свете Горе Атонске, чл. 12

¹⁶ "Прихватајући да је посебан статус дат Светој Гори, а како је гарантовано чланом 105 Јелинског устава, оправдан изузетно на основама духовне и религиозне природе, Заједница ће омогућити да овај статус буде узет у обзир приликом примене и одговарајуће припреме одредби закона Заједнице, посебно у односу на привилегије са царинским франшизама, пореске изузетке и права настањивања." (Official Journal L 291 19/ 11/ 1979.)

укида друге одредбе и обавезе које произилазе из примене закона¹⁷. Иако су по питању власништва привилегована, "црквена правна лица" су субјекти Јелинске државе и потпадају под њене законе.

Закон бр. 3028/2002 " о заштити споменика и културног наслеђа уопште" у односу на Свету Гору - Свети манастири Свете Горе су под сувренитетом Јелинске Републике, међутим за разлику од осталих "црквених правних лица" они се налазе у оквиру уставом одређеног самоуправног региона који је заснован на чињеници да га ти исти манастири конституишу и њиме сами управљају. У складу са начелом да ни један пропис не може садржати одредбе које су у супротности са уставом, опште одредбе овог закона не могу противречити уставном статусу Свете Горе, па ни посебном подуставном акту – Статуту свете Горе Атонске - који "детаљно дефинише светогорски статус и начин његовог функционисања."¹⁸ Због тога је законодавац у чл. 73, § 2 Закона о заштити споменика и културног наслеђа уопште, односећи се према Уставом и Статутом утврђеној аутономији Свете Горе, изричито прописао ограничење одредби закона: "одредбе овог закона не односе се на посебне одредбе које важе за Свету Гору."

Прописи о власништву светогорских манастира - Питање сопствености на Светој Гори решено је чл. 105 § 2 ст. 1 Јелинског устава у коме се каже "Светом Гором, у складу са њеним статусом, управља њених двадесет Светих Манастира, између којих је подељено читаво полуострво Атос, чија територија је неутуђива". Уставна одредба додатно је објашњена одредбама чл. 2 Статута Свете Горе Атонске, који не допушта право сопствености на Светој Гори "апсолутно никоме другом" осим светим манастирима који је конституишу¹⁹. Ово подразумева да на Светој Гори нема ни имовине у земљишту или непокретностима која је државно власништво. Монашко братство управља покретном и непокретном имовином манастира преко Игумана и Епитропије²⁰. У циљу очувања интегритета и положаја манастира, али и саме Свештене заједнице, на Светој Гори није допуштена продаја имања, него само његова размена²¹ између манастира. Имајући у виду интегритет целе заједнице и њених делова, чл. 181 изричито установљава да је "свака непокретна имовина светих манастира апсолутно неутуђива ствар светог права". У складу са тако предвиђеном заштитом интереса манастира и заједнице чак је и поступање са непокретностима у власништву изван Свете Горе, а унутар Јелинске републике, посебним законом устројено у сложен поступак у коме поред заинтересованог манастира учествује и Свештена заједница и држава, при чему манастири у судским споровима уживају привилегије Јелинске државе²².

Обнова и заштита светогорског наслеђа - Када је у питању изградња или обнова грађевина, светогорски Статут се тиме бави у чл. 105 у коме стоји "свака градња или оправка зграде у власништву Манастира обавља се након дозволе манастирских власти, без ичијег стеченог личног права"²³. У чл. 106 Статут наводи да имања изван и унутар Свете Горе "не

¹⁷ У чл. 18 § 3 у вези споменика у власништву црквених правних лица наводи да се исти чувају и штите уз одговорност Службе за заштиту споменика, а да држава не врши експропријацију; чл. 28 § 4 омогућује пренос споменика који припадају црквеним правним лицима искључиво по одлуци Министра културе и то само "другим таквим лицима или удружењима, држави, организацији локалне самоуправе, правним лицима јавног права или правним лицима приватног права који представљају признате музеје".

¹⁸ Јелински устав чл. 105, § 3.

¹⁹ "Сем горњих двадесет суверених манастира апсолутно нико други не ужива право сопствености у Светој Гори." (Статут Свете Горе Атонске, чл. 2)

²⁰ Статут Свете Горе Атонске, чл. 13 и 119

²¹ Статут Свете Горе Атонске, чл. 100

²² Закон бр. 1198/1981 чл. 1 – 8

²³ Члан говори о томе да монах не може зидати без дозволе манастирских власти, али се смисао ове одредбе не налази у питању црквене дисциплине и поретка, него у питању власничких односа и управне надлежности у вези са имовином Светог манастира. Ово због тога што § 2 ст. 1 Јелинског устава наводи ко управља Светом Гором, чија је имовина која се на њој налази, као и да та имовина не може никада бити предмет експропријације.

зависе од црквеног или другог државног министарства". Ова два члана Статута Свете Горе готово да конкретизују непостојање активне легалности државних власти за било који облик контроле током обављања радова на оправци или изградњи зграда у власништву манастира. Статут Свете Горе Атонске ипак уређује слободу из чл. 105 и 106 и право управљања манастира својом имовином разборитом обавезом коју прописује чл. 171. У њему се каже да "никакве оправке и реновирања у Светој Гори нису дозвољени уколико се њима ниште или мењају стародревни живописи на зидовима."

У одредби чл. 171 препознаје се наставак традиције у испољавању бриге за очување дела свештене уметности и наслеђа које чини материјални део предања које похрањује Света Црква. Свети манастири су вековима, у складу са могућностима, чували предмете свештене уметности и рукописно и градитељско наслеђе. Хиландар је у том смислу посебан пример, јер његова ризница и архив спадају у најбоље примере пожртвовања на очувању наслеђа, а до овог пожара његова градитељска баштина представљала је ретко очувану целину. Брижну пажњу за чувањем наслеђа установио је још свети и богоносни ктитор ове обитељи Савва српски који у глави 21 Хиландарског типика даје следећу заповест "хоћемо да се не узимају од нас стечени свештени сасуди, ни иконе ни завесе ни књиге, нити шта од остале црквене тековине. И не само да се не узимају, него нека се одатле ни не покрећу, и никада ни од кога не узимају." Свети Савва још заповеда да се у случају "невоље од пожара манастира, када се догоди да се запали или падне од земљотреса" могу померати и склањати свештени предмети по утврђеном поретку који уклања могућност да ови нестану или се оштете. Савремени унутрашњи правилник Светог манастира Хиландара, који је на снази у складу са чл. 9 Статута Свете Горе Атонске, у чл. 81 – 85 одређује не само забрану отуђења, него прописује и начин чувања, евиденције и употребе свештених предмета²⁴.

Развој нових техника и стандарда учинио је да се последњих деценија постигне значајан успех у заштити наслеђа, а сама област заштите развила се и у стручном и у професионалном смислу. Због тога је било природно да светогорски манастири добију стручну подршку и помоћ и да се на савремен начин организује брига о испуњењу циљева који произилазе из чл. 171 Статута Свете Горе.

Институционална брига о заштити светогорског наслеђа - Стручна подршка светогорским манастирима мора да се одвија у оквиру два најважнија предуслова: да надлежности и деловање носиоца подршке буду у складу са светогорском и манастирском самоуправом и положајем које прописују Јелински устав и Статут Свете Горе и да се задовоље сви стручни стандарди заштите културног наслеђа. Ради испуњења тих претпоставки 1981. године основан је Центар за заштиту светогорског наслеђа (познат по скраћеници изведеној из иницијала јелинског назива - КеДАК). КеДАК је основан чланом 9 закона бр. 1198/1981 као правно лице јавног права под надлежношћу Министарства за Македонију и Тракију. Детаљнија разрада статуса, унутрашње организације и начина остваривања циљева дата је у Председничком указу бр. 1231/ 2. 10. 1981.

Оснивање и устројство КеДАК-а, сагледавање његових циљева и начина функционисања недвосмислено указују да Јелинска република пружање помоћи у заштити наслеђа доживљава као значајан сегмент подршке животу монашке заједнице Свете Горе. Положај и карактер светогорске аутономије, као и одредбе закона бр. 1198/1981 о циљевима КеДАК-а претпостављају да је брига за очување материјалне културне баштине јединствени напор, раме уз раме, са бригом да се унапреди духовни живот и осигура духовни и материјални напредак Светих манастира Свете Горе²⁵. У складу са тим су не само

²⁴ Значај који овај Свети манастир показује према очувању наслеђа огледа се и у чињеници да свештене предмете који спадају у категорију наслеђа третира са истом пажњом коју показује за бригу о светим моштима и да их сврстава у исту категорију најважнијих и највреднијих драгоцености, а у складу са древним Предањем православне Цркве.

²⁵ Насупрот том хтењу и законском поретку увек су постојали и постојаће интересни кругови, мотивисани било идеолошким било материјалистичким разлозима, који заговарају нарушавање светогорске аутономије. Са становишта Јелинске републике ово је на првом месту противустановно дело, а у ширем, принципијелном, смислу и насртај на најстарију живу "демократију" у свету.

појединачне законске одредбе чл. 9 закона бр. 1198/1981 него и чињеница да је КеДАК основан у тренутку када је на Светој Гори, након деценија опадања, опет почео да расте број монаха и да се успостављају или обнављају општежителне заједнице у древним светогорским лаврама²⁶. КеДАК се зато може препознати и дефинисати као установа осмишљена и наречена да служи као орган организоване стручне помоћи Светим манастирима у тренутку када су потребе за функционалним простором, обновом имања и другим напретком у материјалним стварима постале неодложна подршка и предуслов оживљавању општежителног карактера и духовном буђењу свештених монашких братстава на Светој Гори Атонској.

Циљеви КеДАК-а и њихов однос према светогорској самоуправи - Законодавац је као циљ КеДАК-а навео "финалну израду програма за радове на инфраструктури, конзервацији и рестаурацији Свете Горе, њихово обављање у за то потребном року, као и пружање помоћи Свештеној Заједници и Светим манастирима на Светој Гори у циљу очувања њиховог наслеђа".²⁷ Смисао постојања КеДАК-а, као органа у служби утврђених циљева, а у корист светогорске аутономије, законодавац прописује како у наведеном чл. 9 § 1б закона тако и у Председничком указу о успостављању КеДАК-а, где се наводи да ова организација "ради остваривања својих циљева помаже Свештеној заједници и Светим манастирима на Светој Гори у очувању њиховог наслеђа"²⁸. Утврђивање циљева у оквиру задатка пружања помоћи Свештеној општини и Светим манастирима, као и сама временска ограниченост мисије КеДАК-а (која се извршава "у за то потребном року"), последица су потребе (обавезе) да се не наруши светогорска аутономија у току планирања и извођења уређења њене инфраструктуре, конзервације и рестаурације, тј. да се ове активности остварују у складу са потребама Свештених манастира. Због тога КеДАК има ексклузивитет у односима државних установа према Светој Гори. Тако се у чл. 9 § 6б закона бр. 1198/1981 налаже да у односу на територију Свете Горе у надлежност КеДАК-а прелазе све надлежности следећих министарстава: за изградњу и урбанизам, животну средину, јавне радове, културу, науку и пољопривреду²⁹. Истовремено, закон на истом месту прописује да се ове надлежности испуњавају под условом не нарушавања аутономије Свете Горе, односно оне се испуњавају "осим у случају одредби из чл. 105 Устава, Статута Свете Горе Атонске и законодавног указа бр. 10/16. 9. 1926."³⁰

Одговорност за рад КеДАК-а, па тако и за усаглашавање делатности на испуњавању циљева са потребама светогорских манастира и Свештене заједнице, налази се у надлежности Управног одбора ове установе³¹. Управни одбор је састављен од 11 чланова, са заменицима, под председавањем Генералног секретара Министарства за Македонију и Тракију. У Управном одбору су и Гувернер Свете Горе (као заменик председника) и 2 монаха, представника Свештене заједнице. Одредбе Јелинског устава³² и Светогорског статута³³ о улози Свештене општине и одредбе устава о улози цивилног Гувернера, који у

Суштина ових напада своди се на иницијативе чији је крајњи циљ протеривање монаха и претварање Свете Горе у атракцију и музеолошки фонд. Жива светогорска заједница и њено право на аутономију, које се не остварује на рачун права других да самостално изаберу своје вредности и живот, најконкретнија су брана оваквим настојањима.

²⁶ Закон је усвојен готово одмах након распада режима војне хунте у Јелинској републици који је и сам имао настојање ка секуларизацији Свете Горе.

²⁷ Члан 9, § 1, ст. 2 закона бр. 1198/1981.

²⁸ Председнички указ бр. 1231/2. 10. 1981, чл. 13.

²⁹ Наведени параграф предвиђа привремено преузимање надлежности ових министарстава док се не заврши програм из § 1б чл. 9, тј. док се не изврши финална израда радова (о томе више у циркулару Свештене заједнице бр. Ф. 2/10⁰ / 1584 од 12. 09. 2004. и приложеном Мишљењу Државног правног савета бр. 120/1982.)

³⁰ Закон бр. 1198/1981 чл. 9 § 6б.

³¹ Закон бр. 1198/1981 чл. 9 § 2.

³² Светом Гором "... управљају представници Светих манастира, који сачињавају Свештену заједницу" (Јелински устав, чл. 105 § 2 ст. 2)

³³ Статут Свете Горе Атонске, чл. 14-40

име државе извршава власт у смислу бриге о "поштовању светогорског статуса са административне стране"³⁴ указују на главни смисао улоге монаха-представника и Гувернера у оквиру Управног одбора КеДАКА-а. Док остали чланови Управног одбора³⁵ представљају стручне установе и службе државе, а председавајући надлежно министарство, дотле ова три члана имају задатак да ускладе интересе Свете Горе и заштиту њеног статуса са применом других прописа³⁶, стручних мера и активности на територији која је обухваћена самоуправом.

Рад КеДАК-а у односу на права гарантована светогорском аутономијом - Закон бр. 1198/1981 прописује да "у искључиву надлежност датог Центра (КеДАК-а) спада одобравање и контрола сваког пројекта који се тиче неког посла или сличних радова у поменутој области (Светој Гори)"³⁷ чиме се успоставља легалан надзор над планирањем и извршењем радова у складу са одредбом чл. 171 Статута Свете Горе Атонске. Не треба, међутим, изгубити из вида да јелински технички стандарди и други прописи од опште важности за планирање и изградњу не мимоилазе Свету Гору, него и овде имају пуну правну важност. Да би надзирао испуњавање таквих стандарда и прописа КеДАК је добио овлашћења која припадају различитим министарствима. Из сличних разлога закон дефинише и оперативне могућности ове установе. Оне представљају спектар различитих капацитета, па је предвиђено да КеДАК може "да планира, координира, надгледа, финансира и извршава све потребне радове унутар Свете Горе".³⁸ Ипак, овиме су само одређене све могућности деловања КеДАК-а³⁹, али не и обавезе и искључиво право.

Широко одређење овлашћења и оперативних могућности зависи пре свега од права иницијативе, а оно се налази искључиво у рукама Светих манастира, или како се у предметном закону конкретно каже: "предлози за радове долазе из Светих манастира, а подносе се посредством Свештене заједнице, уз обавезан предуслов да се са њима слаже Свештена Заједница, а подносе се писмено"⁴⁰. Свети манастири имају могућност интервенције у току процеса који је у току, јер закон раздваја поступак планирања радова од извршења⁴¹. На основу тога постоји стварна могућност да Свети манастир, без обзира на претходно исказану потребу, у тренутку пред реализацију радова или других послова, одрекне своју даљу сагласност. У односу на широка оперативна овлашћења КеДАК-а и реализацију предлога који долазе из манастира закон дословно каже: "за радове наведене у ставу г и д овог члана, или пак друге сличне послове неопходно је слагање самих Светих

³⁴ Јелински устав, чл. 105 § 4-5

³⁵ Осталих седам чланова Управног одбора су: два професора са катедри Политехничког, а по један са Богословског и Факултета византијске археологије Аристотеловог универзитета у Солуну, председник Техничке коморе Јеладе – сектор за Македонију, као и управници 10-ог и 9-ог Фонда (из закона бр. 3028/2002) за заштиту византијских споменика.

³⁶ Закони у Јелинској републици у појединим случајевима имају посебне одредбе у односу на Свету Гору (види напред предочени закон бр. 3028/2002), али то је само онда када општа материја закона у односу на уставни статус светогорске самоуправе захтева да се њена права или привилегије издвоје.

³⁷ Закон бр. 1198/1981 чл. 9 § 6в

³⁸ Закон бр. 1198/1981 чл. 9 § 6г

³⁹ Закон бр. 1198/1981 у чл. 9 § 9 утврђује организацију КеДАК-а и одређује особље које исти може да упосли наводећи и могућност упошљавања "до педесет стручњака, научника, инжењера (археолога, архитеката и грађевинских инжењера, конзерватора уметничких дела, рукописца, штампара, инжењера шумарства итд.)..." Председничким указом бр. 1231/02. 10. 1981. којим се непосредно успоставља организација послова КеДАК-а, конкретно чл. 9 истог акта, успоставља се тзв. Техничка служба са задатком да брине о "техничким питањима и свему ономе што се односи на утврђивање и извршавање планова везаних за радове на инфраструктури, конзервацији и реконструкцији на Светој Гори, као и пружање помоћи из те области Свештеној заједници и Светим манастирима на Светој Гори." Техничка служба се дели на три канцеларије 1) за планирање и координацију, 2) за радове на инфраструктури и 3) радове на реконструкцији и конзервацији споменика.

⁴⁰ Закон бр. 1198/1981 чл. 9 § 6д

⁴¹ Закон бр. 1198/1981 чл. 9 § 8а

манастира за радове који се тичу њих, као и Свештене заједнице за радове опште природе и општег значаја."⁴² Иако је тешко замислива ситуација у којој један Свети манастир отказује свој благослов (сагласност) за радове које је претходно иницирао, формална могућност да то учини указује на потврду битне карактеристике самовласног права манастира и Свештене заједнице у управи и посебно у располагању имовином и поседима на подручју аутономне територије Свете Горе Атонске.

Начином израде пројеката и обављања радова и других сличних послова (свих врста активности које се подразумевају у оквиру градитељских, инфраструктурних, конзерваторско - рестаураторских и других радова о којима говори предметни закон) бави се § 8 чл. 9 предметног закона. Његовим одредбама је предвиђено да "израду пројеката, обављање радова и других сличних послова" могу обављати: "Свештена заједница, заинтересовани манастир, надлежна државна служба, правно лице јавног или приватног права, физичко лице, колективно или индивидуално, у зависности од специјализације сваког од њих"⁴³. Посао додељује Управни одбор КеДАК-а, који уједно одређује опис посла, услове за извршавање и средства која су за то предвиђена. Право да Свештена општина и Свети манастири извршавају сваки од послова који је наведен, подразумева се управо на основу тога што су манастири конститутивни део аутономне територије, тј. што они конституишу носиоца територијалне аутономије - ентитет Свештене општине, и што су правна лица јавног права⁴⁴, што проширује могућности њиховог деловања. Отуда одредба "у зависности од специјализације сваког од њих" не представља ограничење у смислу поседовања стручних или професионалних капацитета за извођење конкретних активности, јер Свети манастири могу упошљавати особе које су носиоци таквих, легално признатих квалитета и који раде у име и за рачун манастира као свог послодавца.

Наредна одредба поменутог параграфа претпоставља и нарочиту привилегију Свештене општине и Светих манастира. За разлику од осталих правних и физичких лица на њих се не односи посебни поступак додељивања посла. Тачка б § 8 каже: "поменуто додељивање израде пројеката и обављања радова или других сличних послова државној служби, правним лицима јавног или приватног права или физичким лицима, њихово финансирање, као и пријем резултата од стране успостављеног Центра, обављају се у складу са одредбама о јавном књиговодству, државним провизијама, додељивању пројеката, обављању јавних радова, као и свим другим одредбама у вези са тиме."⁴⁵ Као што смо видели, претходна тачка истог параграфа одређује ко је компетентан да извршава послове од пројектовања до извођења при чему конкретно наводи и Свештену општину и заинтересовани Свети манастир. Следећа по реду тачка истог § 8 изостављањем Свештене општине и Светих манастира указује да су једино ови светогорски ентитети изузети из предвиђених тендерских поступака и конкурса. Очигледан услов за то је да формално изразе одлуку да на себе преузимају наведени посао и уопште за то потребна и квалификована лица (уколико их већ немају унутар свог братства). Остваривање овог права сагласно је и са одредбама § 6 где су исказана ексклузивна права Светих манастира и Општине да покрећу иницијативу и дају одобрење за извођење радова.

Како је последњих петнаест година на Светој Гори обележено између осталог и значајним захватима усмереним на обнову градитељског наслеђа и друге баштине, законске одредбе примењене су кроз развијену праксу. Најобимнији и најскупљи подухвати су они који подразумевају изградњу и обнову градитељског наслеђа. У тим случајевима светогорску

⁴² Закон бр. 1198/1981 чл. 9 § 6ђ

⁴³ Закон бр. 1198/1981 чл. 9 § 8а

⁴⁴ "Разлика између јавног и приватног права је суштинска карактеристика јелинског правног система. Јавно и приватно право регулишу односе различите врсте и управљају лицима и ентитетима различите природе. Разлика се тиче и питања компетенције или јурисдикције судова. Јавно право управља структуром и деловањем и централне и локалне власти и деловањем јавне управе. Оно такође дефинише односе између државе и њених грађана и ограничава власт државе." Цитат из "Увод у јелински правни систем" од Димитрија Ф. Христулула, <http://jurist.law.pitt.edu/world/greecacor2.htm>.

⁴⁵ Закон бр. 1198/1981 чл. 9 § 8б

праксу карактеришу спајање права манастира на иницијативу са могућношћу израде пројеката, а потом и преузимање извођења верификованих пројеката у сопствене руке. Свети манастири формирају сопствена саветодавна и оперативна тела и упошљавају професионално особље (од висококвалификованих стручњака са неопходним лиценцама признатим у Јелинској републици до специјализоване и просте радне снаге) са циљем да на тај начин себи омогуће самосталну израду пројеката и извођење радова. Улога КеДАК-а се тиме не сужава, нити се губи на квалитету пројеката пошто КеДАК задржава и користи право и одговорност да надзире целокупан процес. Захваљујући чињеници да средствима и расходима располажу и управљају сами власници, тј. корисници – Свети манастири - постигнута су значајна смањења расхода за изградњу и обнову, а подигнут је и квалитет и ефикасност у извођењу радова. Гледано са становишта чињенице да је највећи део средстава из оквира јавних давања, исти разлози практично су укинули могућност корупције.